УДК 334.72

Бутко М. П., д.е.н., професор, Попело О. В., аспірант (Чернігівський державний технологічний університет, м. Чернігів)

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Розглянуто державні рішення, направлені на становлення та розвиток малого підприємництва. Проаналізовано динаміку та тенденції розвитку малого підприємництва у 2006–2010 рр. за регіонами України. Визначено місце Чернігівської області серед областей України за основними показниками діяльності малих підприємств.
Ключові слова: підприємництво, регіони, Чернігівська область.

Рассмотрены государственные решения, направленные на становление и развитие малого предпринимательства. Проанализирована динамика и тенденции развития малого предпринимательства в 2006–2010 гг. по регионам Украины. Определено место Черниговской области среди областей Украины по основным показателям деятельности малых предприятий.
Ключевые слова: предпринимательство, регионы, Черниговская область.

The article examines the state decisions, directed on becoming and development of small enterprise. A dynamics and progress of small enterprise trends is analysed in 2006–2010 years after the regions of Ukraine. Certainly a place of the Chernihiv area is among the areas of Ukraine on basic performance of small enterprises indicators.
Keywords: enterprise, regions, Chernihiv area.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. На сьогодні Україна має досить низькі параметри конкурентоспроможності, тому одним із найважливіших стратегічних завдань держави є поліпшення структури національної економіки на основі подальшого розвитку малого підприємництва, яке є головним чинником у формуванні середнього класу населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Діяльності малого підприємництва приділяють багато уваги вітчизняні та зарубіжні вчені і практики. Значний внесок у дослідження цих проблем внесли О.М. Алімов, Б.В. Буркинський, М.П. Бутко, З.С. Варналій, К.О. Ващенко, В.Є. Воротін, В.М. Геєць, Б.М. Данилишин, О.І. Дацій, М.І. Долішній, С.І. Дорогунцов, В.В. Зянько, І.І. Лукінов, С.В. Мочерний, Т.В. Пепа, Л.Г. Чернюк, М.Г. Чумаченко, А.А. Чухно та багато інших. Але значна частина наукових напрацювань стосується реального сектора економіки, тоді

як розвиток підприємництва залишається на рівні дискусій і не знаходить однозначного трактування.

Метою статті є аналіз динаміки та тенденцій розвитку малого підприємництва в Україні.

Виклад основного матеріалу. В залежності від розвитку національних економік залежать і ті завдання, які стоять перед державною політикою щодо розвитку підприємництва, яке є каталізатором ділової активності у формуванні середнього класу, розвитку демократії та побудови громадянського суспільства.

В країнах з перехідною економікою, до яких відноситься і Україна, завжди ставиться питання кількісного росту суб'єктів малого підприємництва, зменшення адміністративних перешкод та державного втручання у підприємницьку діяльність.

В умовах системних структурних перетворень національної економіки підприємницький сектор виконує свою провідну роль і виступає гарантом стабільності економіки та підвищення рівня життя її громадян. Реальний стан цього сектора говорить про те, що підприємництво в Україні починаючи з 1991 року постійно розвивається. У державі створені сучасні передумови розвитку підприємництва в умовах лібералізації ринкових відносин. Законодавством України не передбачено жодних обмежень підприємництва певними видами економічної діяльності, обрання організаційно-правових форм його функціонування як юридичними, так і фізичними особами, котрі пройшли державну реєстрацію [5, С.11].

Еволюція інституційного середовища України щодо розвитку малого підприємництва бере початок у лютому 1991 року з прийняттям Закону України «Про підприємництво» та утворенням у травні 1991 року Державного Комітету зі сприяння малим підприємствам і підприємництву.

З метою підтримки і захисту підприємництва, створення правових і організаційно-економічних умов для його розвитку та формування механізму державного регулювання і координації підприємницької діяльності у березні 1993 року Кабінетом Міністрів України була ухвалена перша «Програма державної підтримки підприємництва в Україні». Програма відповідала розумінню суті підприємництва того періоду розвитку і дуже швидко застаріла. Уже в квітні 1996 року Кабінетом Міністрів України було схвалено Концепцію державної політики розвитку малого підприємництва, а у січні 1997 року була затверджена «Програма розвитку малого підприємництва в Україні на 1997–1998 роки». В ній мале підприємництво визнано невід'ємним сектором ринкової економіки та головним провайдером створення нових робочих місць, причому практично без державного фінансування.

Вагомим кроком для розвитку малого підприємництва, його кількісного та якісного зростання мало введення у 1998 році нової для України спрощеної системи оподаткування: фіксованого податку, торгового патенту та єдиного податку.

Імперативом державної політики щодо розвитку підприємництва було прийняття у 2000 році Законів України «Про державну підтримку малого підприємництва» та «Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні». В цих законах вперше законодавчо визначено правові засади державної підтримки суб'єктів малого підприємництва незалежно від форм власності.

З метою створення адекватної правової та податкової бази відповідно до норм та стандартів ЄС, всебічної підтримки малого та середнього бізнесу на початку підприємницької діяльності, забезпечення доступу до інформації і сучасних технологій 2 липня 2008 року Указом Президента України були сформульовані «Питання впровадження в Україні принципів Європейської хартії малих підприємств».

Поліпшенню умов діяльності малих підприємств сприяло також прийняття Законів «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців», «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності», «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», а також нових Господарського, Цивільного, Митного, Податкового та Земельного кодексів.

Таким чином, можна стверджувати, що законодавча база щодо розвитку підприємництва в Україні створена. Надалі необхідно якісно її поліпшувати та удосконалювати, вчасно реагуючи на виклики щодо умов ведення бізнесу.

В Україні підприємницька діяльність знаходиться на стадії розвитку у всіх її областях, які об'єднані у сім економічних регіонів: Поліський, Донецький, Придніпровський, Східний, Центральний, Південний, Подільський та Карпатський.

В цілому по Україні у 2010 році сума валового регіонального продукту (далі ВРП) склала 1082569,0 млн грн. Доля малих підприємств (далі МП) в ньому становила 44,8%, що відповідає 484393,5 млн грн. Кількість зайнятих працівників на МП складала 2145,7 тис. осіб, з них кількість найманих – 2024,9 тис. осіб. Середній показник кількості МП на 10 тисяч осіб населення по Україні становив 70 МП, що значно менше, ніж у попередні роки. Найкраще значення цей показник мав у 2007 році – 84 одиниці. Для порівняння, кількість малих підприємств на 10 тисяч осіб наявного населення складає: у Великобританії – 460, у Німеччині – 370, в Італії – 680, у США – 472 [4]. Натуральні значення кількості МП в Україні у розглянутому періоді мають вигляд: 2008 рік – 364014 одиниць, 2009 рік – 376158 одиниць, 2010 рік – 319830 одиниць. Але слід зазначити, що кількість фізичних осіб-підприємців, яка фігурує у статичній звітності, не відповідає дійсності, оскільки в цю звітність включена значна кількість «підприємців», які в дійсності є продавцями великих магазинів і до підприємництва ніякого відношення не мають, а просто є ними для зменшення податкового навантаження на різні організації та підприємства торгівлі.

До ***Поліського*** економічного регіону входять Волинська, Житомирська, Рівненська та Чернігівська області. Сумарний ВРП економічного регіону в 2010 році склав 66062,0 млн грн. Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) малими

підприємствами (далі МП) становив 20823,0 млн грн, що складає 31,5% від ВРП. Кількість зайнятих працівників на МП складала 167,5 тис. осіб, з них кількість найманих – 158,5 тис. осіб, що становить 7,8% від загальної їх кількості в Україні. Середній показник кількості МП на 10 тисяч осіб населення в економічному регіоні склав 42 МП. На рисунку 1 наведено місце Чернігівської області в рейтингу регіонів України за основними показниками діяльності малих підприємств.

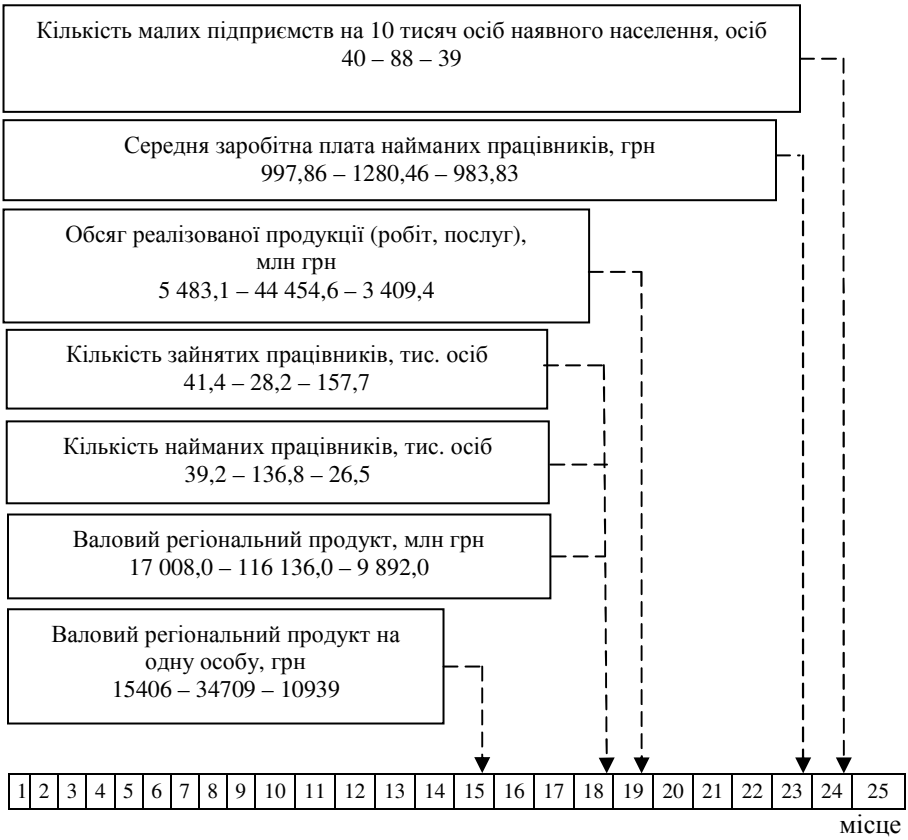

Рис. 1. Місце Чернігівської області серед регіонів України за показниками діяльності малих підприємств у 2010 році

До ***Донецького*** економічного регіону належать Донецька і Луганська області. Сумарний ВРП у 2010 році склав 174527,0 млн грн. Доля реалізованої

продукції (робіт, послуг) МП у ВРП склала 30,06%, що дорівнює 52470,1 млн грн. Кількість зайнятих працівників на МП складала 228,5 тис. осіб, з них кількість найманих – 221,4 тис. осіб, що становить 10,9% від загальної їх кількості в Україні. Середній показник кількості МП на 10 тисяч осіб населення в економічному регіоні склав 46 МП.

До ***Придніпровського*** економічного регіону належать три області: Дніпропетровська, Запорізька та Кіровоградська. Сумарний ВРП у 2010 році складав 174621,0 млн грн. Доля реалізованої продукції (робіт, послуг) МП у ВРП склала 39,1%, що дорівнює 68288,4 млн грн. Кількість зайнятих працівників на МП складала 270,9 тис. осіб, з них кількість найманих – 247,9 тис. осіб, що становить 12,3% від загальної їх кількості в Україні. Середній показник кількості МП на 10 тисяч осіб населення в економічному регіоні склав 65 МП.

До ***Східного*** економічного регіону належать Полтавська, Сумська та Харківська області. Сумарний ВРП у 2010 році склав 127917,0 млн грн. Доля реалізованої продукції (робіт, послуг) МП становила 36,6%, що дорівнює 46843,2 млн грн. Кількість зайнятих працівників на МП складала 234,3 тис. осіб, з них кількість найманих – 226,8 тис. осіб, що становить 11,2% від загальної їх кількості в Україні. Середній показник кількості МП на 10 тисяч осіб населення в економічному регіоні склав 58 МП.

До ***Центрального*** економічного регіону входять Київська, Черкаська області та місто Київ. Сумарний ВРП у 2010 році склав 263946,0 млн грн. Доля реалізованої продукції (робіт, послуг) МП становила 68,3%, що відповідає 180281,4 млн грн. Кількість зайнятих працівників на МП складала 539,5 тис. осіб, з них кількість найманих – 516,8 тис. осіб, що становить 25,5% від загальної їх кількості в Україні. Середній показник кількості МП на 10 тисяч осіб населення в економічному регіоні склав 124 МП.

До ***Південного*** економічного регіону входять Автономна Республіка Крим, Миколаївська, Одеська, Херсонська області та місто Севастополь. Сумарний ВРП у 2010 році складав 133793,0 млн грн. Доля реалізованої продукції (робіт, послуг) МП становила 49,43%, що відповідає 66127,3 млн грн. Кількість зайнятих працівників на МП складала 335,2 тис.осіб, з них кількість найманих – 303,5 тис.осіб, що становить 15,0% від загальної їх кількості в Україні. Середній показник кількості МП на 10 тисяч осіб населення в економічному регіоні становив 75 МП.

До ***Подільського*** економічного регіону належать Вінницька, Тернопільська та Хмельницька області. Сумарний ВРП у 2010 році складав 54411,0 млн грн. Доля реалізованої продукції (робіт, послуг) МП становила 35,2%, що відповідає 19153,2 млн грн. Кількість зайнятих працівників на МП складала 138,0 тис. осіб, з них кількість найманих – 129,1 тис. осіб, що становить 6,4% від загальної їх кількості в Україні. Середній показник кількості МП на 10 тисяч осіб населення в економічному регіоні становив 42 МП.

До ***Карпатського*** економічного регіону входять Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська та Чернівецька області. Сумарний ВРП у 2010 році складав 87292,0 млн грн. Доля реалізованої продукції (робіт, послуг) МП становила 34,8%, що відповідає 30406,9 млн грн. Кількість зайнятих працівників на МП складала 231,8 тис.осіб, з них кількість найманих – 220,9 тис. осіб, що становить 10,9% від загальної їх кількості в Україні. Середній показник кількості МП на 10 тисяч осіб населення в економічному регіоні становив 56 МП.

Однією з основних соціальних задач, яку вирішує мале підприємництво, є здатність до швидкого та масштабного створення нових робочих місць. За підсумками роботи у 2010 році на МП держави було зайнято 2 145,7 тисяч осіб, у тому числі 2 024,9 тисяч найманих працівників, що становить 10,6% від працездатного населення. В країнах ЄС цей показник сягає до 72% [4].

Незважаючи на те, що за останні п’ять років заробітна плата на МП зросла більш, ніж у два рази, її розмір залишається дуже низьким і складає в середньому по Україні 1 249,88 грн (рис. 2).

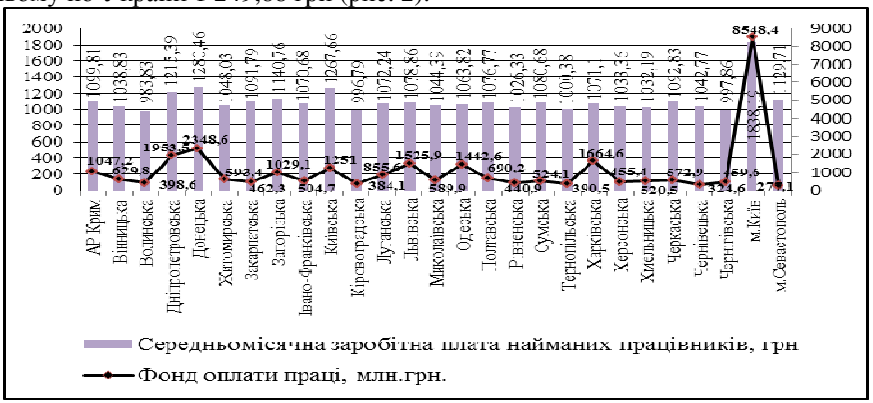

Рис. 2. Середньомісячна заробітна плата найманих працівників та фонд оплати праці за регіонами у 2010 році

Аналізуючи обсяги реалізованої продукції МП України, виділимо чотири групи регіонів (рис. 3):

- регіони з низьким рівнем обсягів реалізованої продукції до 5 млн грн – Волинська, Закарпатська, Рівненська та Чернівецька області;

- регіони з середніми обсягами реалізованої МП продукції від 5 до 15 млн грн – АР Крим, Вінницька, Дніпропетровська, Житомирська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Луганська, Полтавська, Сумська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська та Чернігівська області;

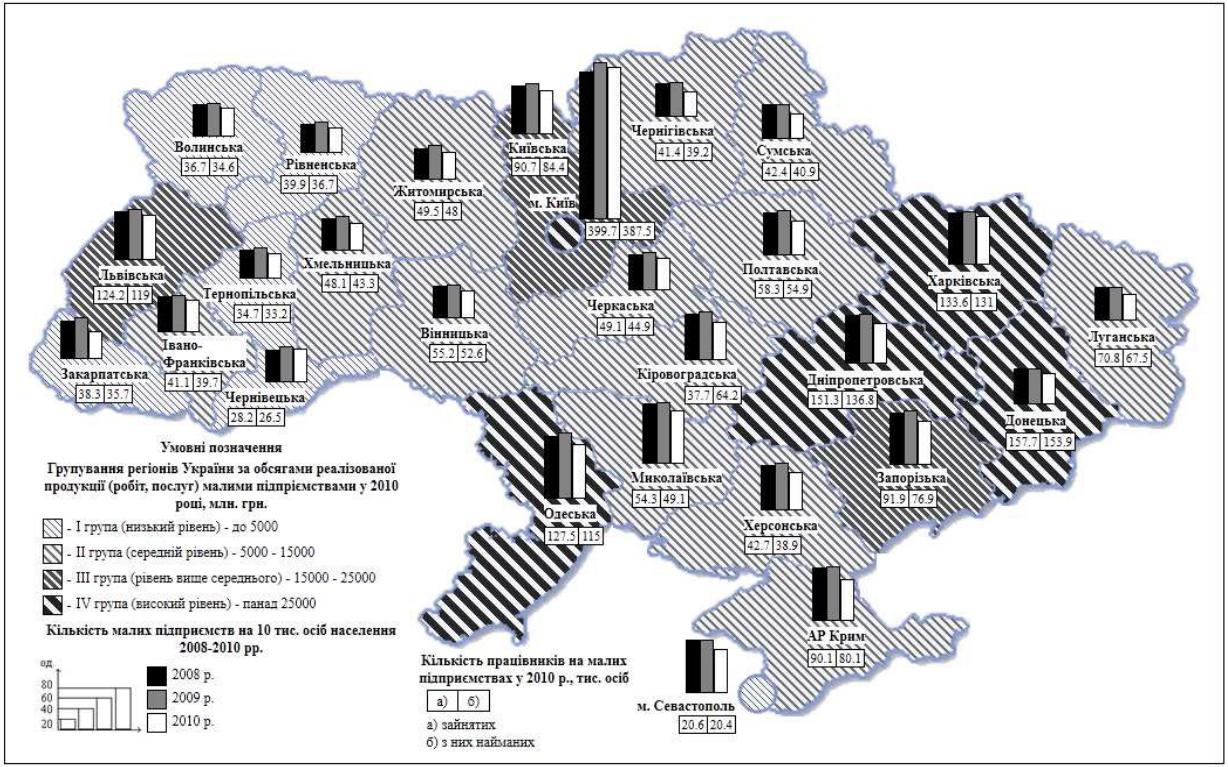

Рис. 3. Основні показники діяльності малих підприємств у регіонах України у 2010 році

- регіони з рівнем реалізації продукції (робіт, послуг) малими підприємствами вище середнього від 15 до 25 млн грн – Запорізька, Київська та Львівська;

- регіони з високим рівнем обсягів реалізації продукції понад 25 млн грн – Дніпропетровська, Донецька, Одеська та Харківська області.

Висновки. Причинами різкого зниження показників у малому бізнесі у 2010 році, на нашу думку, є подальше поглиблення економічної кризи, що значно зменшило попит на продукцію та послуги МП, а також введення в дію нового Податкового кодексу України, який неоднозначно сприйнявся підприємцями, і тому частина з них припинила свою діяльність.

1. Бутко М. П. Державне регулювання як інструмент підвищення конкурентоспроможності регіонів // Економіка України. – 2007. – № 6. – С. 36-44. **2.** Бутко М. П. Роль малого підприємництва у прискоренні процесів інноваційного розвитку в Україні / М. П. Бутко, О. В. Попело // Економіст. – 2011. – № 5. – С. 49-53. **3.** Діяльність суб'єктів малого підприємництва в Україні у 2010 році: статистичний збірник / за ред. І. М. Жук. – Київ: Державна служба статистики, 2011. – 203 с. **4.** Мильнер Б. З. Теория организаций / Б. З. Мильне. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : ИНФРА-М, 2000. – 480 с. **5.** Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні : національна доповідь / [К. О. Ващенко, З. С. Варналій, В. Є. Воротін, В. М. Геєць, Е. М. Лібанова та ін.]. – К. : Держкомпідприємництво, 2008. – 226 с.

Рецензент: к.е.н., доцент Іванченко А. М. (НУВГП)